

Պաշտպանության կազմակերպումը ՀՀ կառավարման համակարգում

Նորիկյան Ն. Գ.

*ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտ, հայցորդ /Հայաստան, Երևան/
norikyanpastaban@mail.ru*

Վճռորոշ բառեր՝ պետություն, անվտանգություն, պաշտպանություն, քաղաքականություն, կառավարում, ռազմական կազմավորում, զինված ուժեր

Организация обороны в системе правления Республики Армения

Норикян Н. Г.

*Институт философии, социологии и права
Национальной Академии Наук РА, соискатель (Армения, Ереван)
norikyanpastaban@mail.ru*

Резюме: В статье исследуются суть оборонной функции государства и основная методология ее осуществления. Автором представляются регулирования управления оборонительной сферы Республики Армения, в данном контексте обращается внимание на новые подходы в процессе конституционных реформ. В заключение делается вывод, что приоритетом оборонных реформ является обеспечение превосходства боеспособностью вооруженных сил РА над вооруженными силами противника, создание и внедрение в вооруженных силах таких критерий, которые полноценно соответствуют особенностям национальной безопасности Армении.

Ключевые слова: государство, безопасность, оборона, политика, управление, военная организация, вооруженные сил.

Organization of defense in the system of government of the Republic of Armenia

Norikyan N. G.

*Applicant at the Philosophy, Sociology and Law Institute
of the National Academy of Sciences of RA (Armenia, Yerevan)
norikyanpastaban@mail.ru*

Abstract: In this article are discussed the essence of the protection function of the state and the methodology of its implementation. The author presented management rules and regulations of the defense sphere, in this context, attention is drawn to the proposed new approaches in the pattern during the constitutional reform. As the conclusion concludes, that the top priority of defence reform of of the Republic of Armenia is the ensuring excellence combat readiness of armed forces RA with the enemy's armed forces, to have development and implementation of standards in armed forces fully comply with Armenia's national security features, completely solve the problems of military security.

Keywords: state, security, defense, policy, management, military unit, armed forces.

Յուրաքանչյուր անձ, կազմակերպություն, սոցիալական համակարգում առաջնորդվում է իր սեփական շահերով: Կառավարման էությանն առավել համապատասխանող, դրան առավել մոտ բնութագրումը հանդիսանում է «ներգործության» միջոցով բնութագրումը, որը մատնանշում է կառավարման մեջ գլխավոր հատկանիշը՝ մարդկանց գործունեության և վարքագծի, գիտակցության վրա ազդեցությունը: Կառավարում հասկացությունը լայնորեն գործածվում է տարբեր բնագավառներում և բոլոր դեպքերում խոսքը վերաբերվում է կազմակերպված և կանոնակարգվող գործա-

ռույթին [13]: Չնայած որ տարբեր ոլորտներին վերաբերող մասնագիտական գրականության մեջ առկա են «կառավարում» հասկացության տարբեր բնորոշումներ, սակայն բոլորն էլ կառավարումը համարում են մի գործառույթ, որն ապահովում է որոշակի կառուցվածքային համակարգերի և դրանց գործունեության ընթացքի պահպանումը, վերահսկողությունը, նպատակների և ծրագրերի իրագործումը: Կառավարումն իր մեջ պարունակում է կազմակերպչական տարր, ուղղորդում և գործնականում իրագործում է փախազդեցություններ մարդկանց միջև: Ուստի, այն առավելապես

բնութագրելի է որպես նպատակադրված, կազմակերպված և կարգավորվող ազդեցություն հասարակական և մարդկանց խմբային կենսագործունեության վրա, որն իրականացվում է ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ հատուկ կառուցակարգերի միջոցով: Ավելին, կառավարման արդյունավետությունը գնահատվում է նպատակադրման ու նվաճված արդյունքի տարբերությամբ (որքան փոքր է այդ տարբերությունը, այդքան ավելին է արդյունավետության գործակիցը) [6, էջ 68-69]:

Բազմաթիվ հանգամանքների հաշվառմամբ՝ կառավարումը կարելի է բաժանել մի քանի տեսակների: Ըստ կառավարման սուբյեկտների, առանձնացվում են կառավարման վեց տարատեսակ. պետական կառավարումը (սուբյեկտը պետությունն է՝ որպես հասարակության կազմակերպման ձև), տեղական ինքնակառավարումը (որպես ստորին և պետական կառավարման առանձնապես ժողովրդավարական ենթատեսակ, որի սուբյեկտը վարչատարածքային միավորներն են), սեփականության կառավարումը (սեփականատիրոջ կողմից իր սեփականատիրոջ կառավարումը), հասարակական կառավարումը (սուբյեկտը հասարակական միավորումներն են՝ հասարակական կազմակերպություններ, հիմնադրամներ, որտեղ բացակայում է շահույթ ստանալու նպատակը), խմբային ինքնակարգավորումը (սուբյեկտներ են մարդկանց խմբերը, որոնք միավորվում են որոշակի, կարճաժամկետ նպատակի շուրջ) և առանձին անհատի նպատակաուղղված գործունեությունը (այս դեպքում փոքր ինչ դժվար է խոսել կառավարման մասին, քանի որ բացակայում է կազմակերպական միասնությունը, ինչպես նաև ներգործական ազդեցությունն այդ կազմակերպական միավորի նկատմամբ) [9, էջ 57]:

Պետական կառավարումը հիշատակված բոլոր ձևերի մեջ գրավում է յուրահատուկ դեր և ընդգծվում է նպատակաուղղված, կազմակերպված և կարգավորվող ներգործության բնույթով, որն իրականացվում է դրա սուբյեկտի՝ պետության կողմից: Պետական կառավարումը, ամենաընդհանուր բնորոշմամբ, պետության նպատակաուղղված և կազմակերպական ներգործությունն է հասարակության

զարգացման վրա՝ իր իշխանական մարմինների միջոցով [8, էջ 3]:

Պետական կառավարումն անմիջականորեն պայմանավորված է դրա սուբյեկտի՝ պետության գործառույթներով և խնդիրներով: Փոխադարձաբար, վերջիններս էլ պայմանավորված են պետության էությամբ, այն դերով և նշանակությամբ, որն ունի պետությունը: Այս կապակցությամբ երբեք միասնական մոտեցում գոյություն չի ունեցել: Առանձին մասնագետներ պետության խնդիրն էին համարում քաղաքացիներին բարեկեցության ապահովումը (Պլատոն, Վոլֆ) [10, էջ 3], ումանք՝ միայն պետության քաղաքացիների անվտանգության ապահովումն արտաքին թշնամիներից, ինչպես նաև հասարակության ներքում իրավակարգի ապահովումը (Կանտ) [11, էջ 82-89], իսկ մյուսները՝ պետության անվտանգության, և քաղաքացիների բարեկեցության ապահովումը [12]: Ումանք գտնում են, որ պետության խնդիրը մի կողմից մարդու իրավունքների և ազատությունների ապահովումն է, նրա գործունեության համար ազատ միջավայրի ստեղծումն է, իսկ մյուս կողմից՝ հասարակության մեջ որոշակի կանոնակարգվածություն մտցնելը: Պետությունը չի լուծում խնդիրներ, այլ ստեղծում է կազմակերպական և իրավաքաղաքական պայմաններ այն խնդիրների լուծման համար, որոնք վերաբերում են հասարակության տարբեր նյութական արտադրության, հոգևոր, սոցիալական ոլորտներում մարդկանց հիմնական պահանջունքներին: Այլ կերպ ասած, պետությունը, հանդիսանալով առավելապես սոցիալական կոմպրոմիսի գործիք, հոգում է հասարակության կոլեկտիվ կարիքները, ինչպիսիք են՝ առողջապահության կազմակերպումը, կապի և տրանսպորտի միջոցների կանոնակարգումը, ճանապարհաշինությունը, հանցավորության դեմ պայքարը, անվտանգության ու խաղաղության ապահովումը և այլն:

Այդպիսով, պետական կառավարումը սոցիալական կառավարման տարատեսակ է, որի բնույթն ու առանձնահատկությունը սահմանվում են միայն կառավարման այդ տեսակին հատուկ որակներով: Այլ իմաստով՝ պետական կառավարում հասկացությունը բնութագրում է պետական իշխանության մարմինների և տեղական ինքնակառավար-

ման մարմինների գործունեությունը, որոնք լիազորված են իրականացնելու պետական-իշխանական գործառույթներ:

1991 թվականից Հայաստանում պետական կառավարման համակարգը ենթարկվել է էական փոփոխությունների, այն է կազմավորումից մինչ օրս Հայաստանի Հանրապետության կատարման ձևը փոփոխությունների է ենթարկվել արդեն չորս անգամ: 1991 թվականին սահմանադրական օրենքների հիման վրա խորհրդային կառավարման ձևից անցում կատարվեց կառավարման նոր ձևի, որը ներառում էր իր մեջ ինչպես խորհրդային, այնպես էլ նախագահական և կիսանախագահական կառավարման համակարգին բնորոշ տարրեր: 1995 թվականի Սահմանադրությամբ ձևավորվեց կիսանախագահական կառավարման ձևը, որով հաստատված կիսանախագահական կառավարման ձևով նախագահին վերապահված էր լայն լիազորություններ: Օրենսդիր և դատական իշխանությունների կողմից սահմանված էր չափազանց թույլ վերահսկողություն: Այս ամենն առիթ հանդիսացավ, որպեսզի 2005 թվականին փոփոխություններ կատարվեն սահմանադրությունում: Հաշվի առնելով վերը նշված հանգամանքները՝ մոդելի բարեփոխման հիմնական ուղղությունը պետք է լիներ պետական իշխանության համակարգում նախագահի և իշխանության երեք՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական թևերի միջև հավասարակշռվածության ապահովմանը: 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում էականորեն սահմանափակվեցին ՀՀ նախագահի լիազորությունները և ընդլայնվեցին խորհրդարանի ու կառավարության իրավասությունների շրջանակները: Արդյունքում, ձևավորված կիսանախագահական կառավարման մոդելը կարելի էր բնորոշել արդեն որպես խորհրդարանական-նախագահական:

2015 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում անցում կատարվեց խորհրդարանական կառավարման մոդելին: Այստեղ իշխանության կենտրոնը խորհրդարանն է, քանի որ հենց խորհրդարանի կողմից են ձևավորվում իշխանության գործադիր և դատական թևերի մարմինները: Ազգային ժողովի գերիշխող դերը պետական իշխանության համակարգում յուրահատուկ

արդիականություն է տալիս այդ մարմնում կայուն մեծամասնության ապահովման հիմնախնդրին: Խորհրդարանական կառավարման համար խորհրդարանական կայուն մեծամասնության ապահովման հիմնախնդիրները յուրահատուկ նշանակություն են ձեռք բերում: Հետևաբար, գործադիր իշխանություն իրականացնող կառավարությունը պատասխանատու է խորհրդարանի առջև, որն արձակվում է իրավունքի ուժով, եթե չի կարողանում ընտրել վարչապետ կամ հավանություն տալ կառավարության ծրագրին: Որպես օրինակ կարելի է նշել 2018 թվականի հոկտեմբերի 16-ին ՀՀ վարչապետ Ն.Փաշինյանի հրաժարականը [4], որից հետո Ազգային ժողովի կողմից երկու անգամ՝ հոկտեմբերի 24-ին [3] և նոյեմբերի 1-ին [5] հավանություն չտրվեց վարչապետի պաշտոնում նշանակվելու վերաբերյալ կրկին ներկայացված նույն Ն.Փաշինյանի թեկնածությանը, որի արդյունքում Սահմանադրության 149-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վեցերորդ գումարման Ազգային ժողովն արձակվեց իրավունքի ուժով [1]: Ահա այս պատճառով էլ շատ տեսաբաններ և գործնական մասնագետներ գտնում են, որ 2015 թվականի ՀՀ Սահմանադրությունը կրում է վարչակենտրոն բնույթ:

Հայաստանի Հանրապետության անվտանգությունն ապահովվում է նրա տրամադրության տակ եղած բոլոր ուժերի, միջոցների ու ռեսուրսների համընդհանուր և ամբողջական կիրառմամբ [7, էջ 167]: Կառավարման մոդելի փոփոխության արդյունքում երկրի պաշտպանական-անվտանգային համակարգում էականորեն նվազեց Նախագահի դերը, փոխարենը բավականին մեծ լիազորություններ տրվեցին Վարչապետին, ինչը տրամաբանական է և բխում է խորհրդարանական կառավարման մոդելի էությունից: Այսպես՝ նոր Սահմանադրությամբ Նախագահը շարունակում է մնալ պետության գլուխը և հետևել սահմանադրական նորմերի պահպանմանը, սակայն ի տարբերություն նախորդ Սահմանադրության՝ այդ լիազորությունների իրականացման համար Նախագահին բավարար լծակներ չեն տրամադրվում: Տվյալ պարագայում Նախագահի լիազորությունների իրականացումը կապվում է Վարչապետի կամ Կառավարութ-

յան առաջարկությունների կամ համաձայնության հետ:

Փոփոխված Սահմանադրությամբ զինված ուժերի բնագավառում Նախագահի լիազորությունները սահմանվում են 133-րդ հոդվածում, որը Նախագահին իրավասություն է տալիս օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով նշանակել և ազատել զինված ուժերի և այլ զորքերի բարձրագույն հրամանատարական կազմին, ինչպես նաև շնորհել բարձրագույն զինվորական կոչումներ, սակայն Նախագահին իր այդ իրավունքը կարողանում է իրացնել միայն Վարչապետի առաջարկների հիման վրա: Այսինքն՝ Նախագահը կաշկանդված է Վարչապետի կողմից ներկայացված առաջարկով, իսկ դրա բացակայության պարագայում առհասարակ սեփական նախաձեռնությամբ չի կարող նշանակումներ կամ ազատումներ կատարել, կամ շնորհել կոչումներ [1]:

Պետության պաշտպանության համակարգում (ռազմական կազմավորման մեջ) համակարգում, մեր կարծիքով, ներառվում են ինչպես տվյալ պետության զինված ուժերը, որոնք կազմում են վերջինիս ռազմական անվտանգության ապահովման հիմքը, այնպես էլ այլ զորքեր՝ ռազմական անվտանգության խնդիրների ռազմական մեթոդներով լուծելու համար նախատեսված ռազմականացված մարմիններն ու կազմավորումները, ինչպես նաև ռազմական կառավարման մարմինները: Պետության պաշտպանության համակարգում ընդգրկում են նաև երկրի արդյունաբերական և գիտական համալիրների որոշ կառույցներ, որոնց առաջադրված խնդիրներում ներառված են ռազմական անվտանգության ապահովման հարցերը: Պետության գործունեության այս ոլորտում խստորեն կարևորվում են ռազմական անվտանգության խնդիրներին և դրանց լուծման համար անհրաժեշտ ռազմական մեթոդներին վերաբերող հարցերը: Այս առումով որպես հիմնական խնդիր ներկայացվում է ռազմական անվտանգության ապահովումը խաղաղ ժամանակ, սպառնալիքի առկայության դեպքում և պատերազմական ժամանակաշրջանում (զինված հակամարտության դեպքում):

Ռազմական անվտանգության ապահովման խնդիրների լուծման մեթոդների համակարգում հիմնարար դեր ունեն ռազմական

մեթոդները: «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը բավականին ընդգրկուն ձևով ներառելով երկրի պաշտպանության կազմակերպման միջոցառումների ցանկը, ոչ մի դրույթ չի նախատեսում ռազմական անվտանգության ապահովման խնդիրների լուծման ռազմական մեթոդների մասին: Առանց այդ մեթոդների օրենսդրական ամրագրման, փաստորեն, անհնար է դառնում այն չափանիշների որոշումը, որոնցով կլուծվի պետական այս կամ այն մարմինը երկրի ռազմական կազմավորման համակարգում ընդգրկելու հարցը: Ռազմական մեթոդների բնորոշման հարցում հիմնախնդիրը նաև այն է, որ եթե ռազմական գործողություններն իրականացնելիս (պատերազմական դրության կամ ռազմական հակամարտության վիճակներում) դրանք համարվում են բացահայտ, ապա խաղաղ պայմաններում անհրաժեշտ է հստակորեն որոշել, թե որոշակիորեն որոնք են համարվում ռազմական, այսինքն՝ որ մեթոդները կարող են կիրառել միայն պետական ռազմական կազմավորման մեջ եղած կառույցները և չեն կարող օգտագործել ոչ պետական այլ մարմիններն ու կազմակերպությունները, հատկապես՝ ոչ պետական կազմակերպությունները: Ռազմական մեթոդների վերջիններիս կիրառումը և ընդհանրապես դրանց օգտագործումը ռազմական անվտանգության ապահովման հարցերի չառնչվող խնդիրներ լուծելիս անխուսափելիորեն առաջանում են պետության պաշտպանության համակարգի (ռազմական կազմավորման) և դրանց գործառնության աննպատակահարմարության հարցը:

Ռազմական մեթոդները, վերջին հաշվով, որոշում են զինված ուժերի գործունեության առանձնահատուկ բովանդակությունը, որն էլ իր հերթին արտահայտվում է այդ գործունեության իրականացման կոնկրետ ձևերում (մարտական գործողություններ, ռազմավարական պլաններ և այլն):

Պատերազմի ժամանակ զինված ուժերի գերագույն հրամանատարը վարչապետն է: Պատերազմի ժամանակ զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետը ենթակա է զինված ուժերի գերագույն հրամանատարին: Միևնույն ժամանակ, օրենքում շեշտվում է, որ «այդպիսի ուղիղ ենթակայությունը չի ձևափոխում զինված ուժերի գերագույն հրամա-

նատարի կողմից չկարգավորված հարցերում զինված ուժերի ղեկավարումն իրականացնող և դրանց նկատմամբ քաղաքացիական վերահսկողությունն ապահովող Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարին զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետի ենթակայությունը»: Այսպիսով՝ պատերազմի ժամանակ ՁՈՒ-ի ԳՇ պետը մի խումբ հարցերով ենթակա է վարչապետին, մյուսով՝ պաշտպանության նախարարին: Պատերազմի ժամանակ ՀՀ ռազմական կառավարման մարմինների միջև շղթան կարելի է արտահայտել հետևյալ կերպ. Վարչապետ (գերագույն հրամանատար) – ՁՈՒ-ի ԳՇ պետ, պաշտպանության նախարար – ՁՈՒ-ի Գլխավոր շտաբ, պաշտպանության նախարարություն:

Որպես ամփոփում կարելի է փաստել, որ 2015թ. իրականացված սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում պաշտպանական-անվտանգային համակարգի կառավարումը կենտրոնացվեց Կառավարության, Վարչապետի և Անվտանգության խորհրդի ձեռքում: Սահմանադրության փոփոխությունների արդյունքում զինված ուժերի գերագույն հրամանատարի իրավունքը վերապահվեց վարչապետին: Կարծում ենք, որ նման մոտեցումն արդարացված է, քանի որ խորհրդարանական կառավարման համակարգում Նախագահի դերը պաշտպանական համակարգի կառավարման գործում բավականին սահմանափակված է, իսկ ունեցած բոլոր լիազորությունները բխում են վարչապետի ներկայացրած առաջարկներից: Նման մոտեցումը արդեն իսկ ունի գործնական կիրառում և բավականին արդյունավետ է գործում խորհրդարանական կառավարման ձև ունեցող Իսրայելում, որը նույնպես գտնվում է աշխարհաքաղաքական զարգացումների բարդ տարածաշրջանում և մշտապես գտնվում է պատերազմական գործողությունների վերսկսման վտանգի տակ:

Հայաստանի Հանրապետությունում անցումը խորհրդարանական հանրապետության կառավարման մոդելին պաշտպանական-անվտանգային համակարգի համար պետք է լինի առանց ավելորդ ցնցումների և երկրի անվտանգության համար սպառնալիքների ստեղծման, քանի որ այս առումով ևս Սահմանադրության փոփոխությունները կատար-

վել են միջազգային լավագույն փորձի հաշվառմամբ: Սահմանադրական փոփոխությունների նոր կարգավորումները կոչված են նպաստելու պաշտպանական-անվտանգային համակարգի կառավարման արդյունավետության բարձրացմանը:

Վերոշարադրյալի հիման վրա կարելի է պետական ռազմական կազմավորման մեջ եղած տարրերի և ռազմականացված այլ կազմավորումների միջև, թեկուզ ձևական, տարբերակում կատարել: Նախ, ծառայողական պարտականությունների՝ զինվորական ծառայության իրականացման հատուկ կարգը, երկրորդ, այդ գործունեության կարգավորման ամրագրումը ռազմական ոլորտային օրենսդրության մեջ, որը չի տարածվում գործունեության այլ ձևերի վրա, երրորդը և հիմնականը, ռազմական անվտանգության ապահովման հատուկ խնդիրների լուծումը հատուկ (ռազմական) մեթոդներով: Ի դեպ, ըստ վերոգրյալի, եթե անհրաժեշտ է որևէ ռազմականացված մարմին ընդգրկել ռազմական կազմավորման մեջ, պետք է կատարվի որոշակի ընթացակարգով: Նախ, օրենսդրական հիմունքով՝ իրավական ակտով, այդպիսիք պետք է ընդգրկվեն որոշակի զինվորական ստորաբաժանման կազմում, ենթարկվեն որոշ պաշտոնատար անձանց, դրանով իսկ լինեն զինվորական կառավարման ներքո և դառնան մարտական գործողություններին պատրաստ կազմավորման բաղկացուցիչ մաս: Միաժամանակ, դրանց յուրահատուկ նշանակության նկատառմամբ, վերջիններիս կարելի է հանձնարարել սահմանափակ խնդիրների իրականացում, օրինակ՝ որոշակի տարածքի պահպանությունն ու հսկողությունը: Այդպիսի ռազմականացված կառույցի պետության պաշտպանության համակարգի (ռազմական կազմավորման) մեջ ներգրավվելու դեպքում դրա անձնակազմի անդամները պետք է ձեռք բերեն զինծառայողի կարգավիճակ (իրավունքներով, պարտականություններով, պատասխանատվությամբ, ներառյալ քրեական և կարգապահական): Եվ վերջապես, ըստ նախորդ երկու պայմանների՝ տվյալ կազմավորումները պետք է ֆինանսավորվեն, իսկ մյուս ապահովումներն իրականացվեն պետության տվյալ ոլորտին վերաբերող ծախսերից:

Դրան հակառակ նշենք, որ ռազմական անվտանգության խնդիրների ապահովման համար գործում են նաև արդյունաբերական և գիտական համալիրների որոշակի կառույցներ, որոնք ընդգրկված են ՀՀ պաշտպանության համակարգում¹, քանզի վերջիններս ոչ ուղղակիորեն, բայց ռազմական մեթոդներով գործող մարմինների և կազմակերպությունների հետ նույնպես մասնակցում են ռազմական անվտանգության ապահովմանը: Այդ կազմակերպություններն իրենց գործունեության ժամանակ չեն կիրառում նշված հատուկ մեթոդները, բայց ապահովում են այլ մարմինների՝ դրանց կիրառումը: Պետական ռազմական կազմավորման նշված համալրումն արդարացված է համարվում, քանզի ռազմական մեթոդներով գործող մարմինների համար են ստեղծվում ավելի օպերատիվ և արդյունավետ գործելու պայմաններ: Այդպիսի կազմակերպություններից ձեռնարկությունները (ռազմարդյունաբերական համալիրի գործարաններ, արհեստանոցներ և այլ հիմնարկներ), գիտություններն և այլ հաստատություններ:

Հատուկ ռազմական մեթոդներով պետության ռազմական կազմավորման մասնակցությամբ նրա ռազմական անվտանգության ապահովման խնդիրների լուծման համար ենթադրելի է այդ կազմավորման մեջ եղած պետական մարմինների ու կազմակերպությունների գործառնության հատուկ կարգ և դրանց անձնակազմի պաշտոնեական պարտականությունների կատարում՝ զինվորական ծառայության իրականացման միջոցով: Պետությունն այդ կերպ, ըստ իր ռազմական անվտանգության նպատակների և դրանց

իրականացման համար ռազմական մեթոդների կիրառման անհրաժեշտության, տվյալ ոլորտի մարմիններում սահմանում է զինվորական ծառայություն՝ որպես դրանց գործունեության ձև:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններ, 2015 թ., ՀՀ ՊՏ հատուկ թողարկում/2015, 21.12.2015 թ., հասանելի է՝ [<http://www.arlis.am>]
2. ՀՀ ՊՆ ռազմարդյունաբերական կոմիտե, ՀՀ ՊՆ պաշտոնական կայք-էջ, հասանելի է՝ [<http://mil.am/hy/structures/41>]
3. Ազգային ժողովը մերժեց Նիկոլ Փաշինյանի թեկնածությունը ՀՀ վարչապետի պաշտոնում, 24.10.2018թ., հասանելի է՝ [<https://armeniasputnik.am/politics/20181024/15295038/nikol-pashinyan.html>]
4. ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը հրաժարական տվեց, 16.10.2018 թ., հասանելի է՝ [<https://armenpress.am/arm/news/951095.html>]
5. Նիկոլ Փաշինյանը երկրորդ անգամ չընտրվեց վարչապետ. Ազգային ժողովն ցրվում է իրավունքի ուժով, 01.11.2018թ., հասանելի է՝ [<https://armeniasputnik.am/armenia/20181101/15442441/armenia-nikol-pashinyan-varchapet.html>]
6. **Քալաշյան Վ.**, Պետական կառավարում. Միջազգային փորձը և Հայաստանի Հանրապետության առկա իրողությունները // «21-րդ դար», թիվ 3 (25), 2009
7. **Քոչարյան Տ.**, ՀՀ ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012
8. Административное право России. Отв. ред. **А.П. Альин**, Изд. Зерцало, М., 2006
9. **Атаманчук Г.В.**, Теория государственного управления, Изд. Омега-Л, М., 2004
10. **Доброхотова Л.**, Категория бытия в классической западноевропейской философии. М., 1986
11. **Лаврухин А.В.**, Феномен государства в понимании Канта, Гегеля и Гуссерля // Вестник Томского государственного университета, 2018, Вып. 436
12. Теория государства и права: Хрестоматия: В 2 т. / Авт. Сост. **В.В. Лазарев, С.В. Липень**, М.: Юрист. 2001. Т. 1
13. Governance and The Law. World Development Report. 2017 / International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2017, Washington, հասանելի է՝ [<https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2017>]

¹ Մասնավորապես, Ռազմարդյունաբերության պետական կոմիտեն մշակում է ՌԱՀ-ի գործունեության սուբյեկտներին երկարաժամկետ, միջնաժամկետ և կարճաժամկետ պետական աջակցության ծրագրերի, ռազմական կարիքների համար պետական պատվերի և դրա ձևավորման կարգի, ՌԱՀ-ի գործունեության սուբյեկտների վերաբերյալ ամփոփ ցուցակի մշակման և վարման՝ քարտազման համակարգի ներդրման, ինչպես նաև ՌԱՀ-ի ամփոփ ցուցակում ՌԱՀ-ի գործունեության սուբյեկտների գրանցման կարգի նախագծերը: ՀՀ-ում գործող ռազմարդյունաբերական պետական ձեռնարկություններից հիմնականներն են «65 ՌԳ» ՓԲԸ, «Պատնեշ» ՓԲԸ, «ԵրՄՄԳ» ՓԲԸ, «Լազերային տեխնիկա» ՓԲԸ, «Զարենցավանի հաստոցաշինական գործարան» ԲԲԸ, «Գառնի-Լեռ» ԲԲԸ և «Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտի ՀԿԲ» ՓԲԸ: [2]

Տճան/Հանձնվել է՝ 17.02.2020
 Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 20.02.2020
 Принята/Ընդունվել է՝ 24.02.2020